

keréknyomok

TÁRSADALMI, ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

Tartalom

TANULMÁNYOK, FORDÍTÁSOK

POROSZ TIBOR

Üres gyakorlat vagy tartalmas formalitás?
A rituálé szerepei a buddhizmusban 3

WINDHOFFER TÍMEA

Geszár király,
egy tibeti füstáldozati szöveg alapján 43

BÉRES JUDIT

Füstáldozat a helyszellemeknek
Qinghaiban – Trisok Gyalmo Tóanyának
és Trika Amnyi Jülhának bemutatott
áldozati szöveg nyomán 60

KRIZSÁN KRISZTIÁN

Az örület a görög drámában
Szophoklész: Aiasz 79

BÁNYAI ALEXANDRA

A lámpás fénye –
A Milindapanyha újjászületés-
metaforáinak vizsgálata kognitív
nyelvészeti eszközökkel 96

FÓRIZS LÁSZLÓ

Szaramá és a panik
Rigvéda 10.108 115

KRITIKÁK, RECENZÍÓK

COMMON BUDDHIST TEXT

Guidance and insight from the Buddha 124

JOANNA JUREWICZ

Fire, Death and Philosophy
A History of Ancient Indian Thinking 126

VERS

Arszenyij Tarkovszkij versek
Bánfalvi András emlékére
(ford. Fórizs László és Baka István) 127

SUMMARIES IN ENGLISH 145

E SZÁMUNK SZERZŐI

WINDHOFFER TÍMEA

Geszár király, egy tibeti füstáldozati szöveg alapján

Nincs olyan Belső-Ázsiát kutató szakember, aki ne hallott volna már Geszár király illetve Geszer kán alakjáról. Az alábbi tanulmány egy az ő tiszteletére íródott füstáldozati rítusszöveg alapján próbálja bemutatni Geszár alakját, ikonometriai jellegzetességeit. A kutatáshoz két elsődleges forrást használtam. Az egyik kézirat a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum tulajdona, aminek fordításához párhuzamos szöveggént a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjtemény tulajdonában lévő szöveget hívtam segítségül.

Geszár¹ mint epikai hős, népköltészeti szereplő

A legterjedelmesebb eposzként tartják számon a Geszár király történetét feldolgozó művet, mely Közép-, és Kelet-Ázsiában, leginkább a tibeti és mongol kultúrában terjedt el. Az eposz (tib. *sgrung*)² szájhagyomány útján terjedt a nomádok között, melyet az epikus énekmondók (tib. *sgrung mkhan*) adtak elő vándorlásaik során. Ennek legősibb változatai Amdóban és Khamban alakultak ki a 14–15. század tájékán. Idővel a vagyonosabb emberek köreiből az eposz fejezetei kéziratban valamint fanyomatos nyomtatásban is elterjedtek. Variánsai eljutottak Tibet más területeire, Ladakhba, Mongóliába és Nyugat Burjátiába is.³ Az eposznak, ahogy a szájhagyomány útján terjedő történeteknek, számos variánsa létezik, de a főbb fejezetek szűzségi megegyeznek. Az eposz cselekménye nem egységes, fejezetei nem épülnek teljesen egymásra, önálló egységekként is megállják helyüket. Ez nem csak a szájhagyomány során bekövetkezett változásokat, hanem az egységek külön eredetét is alátámasztja. Az újonnan lejegyzett epizódokat *termák*ként (tib. *gter ma*)⁴ tartják számon. Ez a még talán most is bővülő eposz epizódjaiba olvasztotta a helyi történelmi mondák, a népmesék valamint a vallási történetek számos elemét.

A Geszár név eredete a Caesar névre vezethető vissza, mely bizánci és iráni közvetítéssel jutott el Tibetbe, valamint maga a főhős karaktere is megtalálható bizonyos történelmi forrásokban.

1 A Geszárral kapcsolatos kutatástörténetet lásd SAMUEL 1994., SAMUEL RW, FORGUES 2011.

2 A szó eredeti jelentése: történet, legenda, (nép)mese. Ebből származtatják ezt a műfaji elnevezést, hogy eposz.

3 URAY 2008, 431.

4 A *terma* egy tibeti szövegtípus, az elnevezés arra a helyre utal, ahol az ilyen szövegeket megtalálták. A hely egy kincs rejtékhely (*gter kha*), a kincs pedig a megtalált dolog. Ez utóbbi lehet szöveg (ez a *gter ma*), de lehet különböző tárgy is (ez pedig a *gter rdzas*). A kincs megtalálója a tertön (*gter ston*). A szövegeket, kincseket a hagyomány szerint Padmaszambhava rejtette el a 8. században, mert úgy tartotta, hogy a tibeti nép még nem értené azokat a tanításokat, amelyeket ezek az írárok tartalmaznak. Ez a szövegtípus ismert a bön hagyományban is.

A *Lang Poti Szeru* (tib. *rlangs po ti bse ru*)⁵ utal arra, hogy a 10–11. század tájékán Kelet-Tibetben, Khamban élt egy bizonyos Geszár király. Történelmi szerepéről nem tudunk sokat, de alakja összekapcsolódott a Ling (tib. gLing) fejedelemség dinasztikus hagyományaival, így vált belőle ősi hős, legendás király, mely alapul szolgált az eposz számára. Az eposz, ahogy a görög eposzoknál is, számos mitikus elemet tartalmaz. Hősei, illetve antihősei isteni, természetfeletti eredetűek. A Geszár eposz főbb epizódjai is tükrözik ezt a természetfeletti világot. A démonok által sanyargatott Ling fejedelemség lakói az istenekhez könyörögnek segítségül, mely segítség Geszár alakjában érkezik el hozzájuk. Anyja egy kígyódémon, apja pedig Ling fejedelme. Az epizódok legjava Geszár különböző gonosz fejedelemségek, démonok feletti győzelméről szól, melyek során számtalanszor használja természetfeletti erejét, illetve istenek segítenek neki tervei megvalósításában. Egyik epizódja a Tibet szerte igen népszerű mesetípusra, a pokoljárásos *delog* (tib. *'das log*)⁶ történetekre hasonlít, amiben Geszár király alászáll a pokolba, hogy kiszabadítsa édesanyját.

Geszár király alakja nagyon összetett: égi származása mitikus hősként tünteti fel, azonban némileg ellenszenves, szemtelen, taknyos kölyökként viselkedő gyermeki énje, Dzsuru (tib. *jo ru*) egy tréfás mese hőisére, tréfamesterre, tricksterre hasonlít, aki varázstehetségét gyakran ravaszságra, csalfantásra használja. Nagybátyján lóversenyen felülkerekedve ő vált uralkodóvá „Nagy oroszán király” (tib. *seng chen rgyal po*) néven. A közösség megmentése érdekében természetfeletti lényekkel küzd meg, illetve csodálatos események sorozatán megy keresztül, nehéz feladatokat old meg isteni segítséggel. Ez az alakja már a fensőbbséget tükröző eposzi hős, az úgynevezett kultúrhérosz alakjával egyezik meg.

Geszár mint vallási alak

Az elbeszélés előadásának módja egyfajta szentséget tükröz. A *srung-pák* csak speciális időben, leginkább télen, és bizonyos elvárások, sikeres küzdelmek, vadászat esetén próbálták „megidézni” Geszárt. Tibet egyes vidékein a Geszár énekmondókat egyfajta sámánnak tekintették, akiket az eposz istenségei inspiráltak. Amikor elkezdtek az előadást, az eposz alászállt számukra, nem volt szükség kéziratokra, újra átértékelték a történeteket, mintha csak visszaidéznék az előző életüket, ahol az eposz szereplői voltak. A Geszár eposz szerzője/szerzői nem voltak egyértelműen buddhisták, hisz a történet táplálkozik az ősi hitvilág samanisztikus elemeiből. Lőrincz László⁷ megállapította, hogy a művet alapjaiban buddhistává tenni – a sok samanisztikus vonás, illetve a tannak ellentmondó elemek jelenléte miatt – igen nehéz feladat lenne, ám az eposz népszerűsége révén mégis nagy szerepet tölthet be a buddhizmus terjesztésében. Így azt a megoldást választották, hogy Geszárt megtették

⁵ *Byang chub rgyal mtshan* (1302–1364) műve. MARTIN 1997, 47.

⁶ „A *'das log* terminus teljes mértékben lefedi a mesetípus témáját, ugyanis olyan emberekről szól, akik a haláluk után visszatértek az életbe az emberek közé, miután megjárták a poklot, azaz az alsó világokat. Céljuk általában egy bűnös lélek megmentése, de elbeszéléseik nyomán képet kaphatunk a poklok szörnyű világáról is. Ezek a történetek erkölcsi nevelő-moralizáló, illetve oktató céllal íródtak. Az alvilág bemutatása színes képekkel történik, melynek célja, hogy elrettentsék a bűnös lelkeket.” GELLE 2003, 111–119.

⁷ LŐRINCZ 1982, 288.

egy buddhista isten fiának, aki akármilyen úton-módon, de mégiscsak a buddhista vallás érdekében cselekedett. Ezzel népköltészeti, eposzi alakja beolvadt a tibeti és mongol vallási panteonba. Az eredeti epizódokat követően számos újabb epizód „került elő” mint *terma*. Karmay véleménye megegyezik Lőrinczével: a *terma* epizódok szerzői már buddhisták, és céljuk, hogy – az eposz népszerűségét kihasználva – a buddhista vallás tanait eljuttassák olyan helyekre is, ahol a buddhizmus kevésbé volt elterjedt.⁸ Ezekben már Geszár egyértelműen buddhista hős: a nagy buddhista szent, Padmaszambhava⁹ megtestesüléseként Ling fejedelemségét megtámadó nem buddhista országokat, démonokat győz le, térít meg.

A folyamat nem ismeretlen számunkra, hisz tudjuk, ahol a buddhizmus teret nyert, általában mindig megpróbálta a saját tanaihoz illővé formálni a már meglévő helyi hitvilágot, alakjait valamilyen módon beolvasztani a buddhista panteonba. Az eposz kutatóinak öröme az, hogy ez a „vallási transzformáció” az eposz fő hagyományait nem érintette.¹⁰ Bár magában az eposzban is találhatók jóslatok (tib. *mo*), próféciaik (tib. *lung bstan*), és a legtöbb epizód áldással (tib. *bkra shis*) végződik, azonban a kifejezetten vallási töltetű szövegek az eposztól teljesen elkülönülten, önállóan alakultak ki.

A legkorábbi Geszár rituális szövegeket Karma Paksi¹¹ (1204–1283) nevéhez kapcsolják, majd számos szerző munkásságát követően a 19. század folyamán teljesedett ki az epikus hős teljes buddhistává válása Do Khjence Jese Dordzse¹² (1800–1866) és Dzsamgön Mipham Namgyel¹³ (1864–1912) munkássága folyamán. Miphen Namgyelnek nagy szerepe volt a Geszár eposz kutatásában azzal, hogy megpróbálta felkutatni és egységesíteni a variánsokat. Mindemellett azonban igyekezett egyfajta kultuszt is kifejleszteni alakja köré, számos Geszárhoz intézett liturgia szerzőjeként.¹⁴ Ezek, valamint más szerzők tollából származó rituálék máig használatban vannak.¹⁵

Geszár tehát beépült a vallási panteonba, és a következő tömör felsorolásból láthatjuk, hogy nemcsak buddhista eredetű „istenség”, hanem egyfajta szinkretikus alakként jelenik meg.

Maszang (tib. *ma sang*)

Geszárt gyakran sorolják *Maszang* istencsoport tagjai közé, akik az emberek születése előtt élő félistenek csoportját képezik.

⁸ KARMAY 2005, 467.

⁹ Padmaszambhava, azaz „Lótusból született”, más néven Guru Rinpocshe egy 8. századi buddhista mester, aki az akkori uralkodó, Triszong Decen meghívására jött Indiából Tibetbe.

¹⁰ KARMAY 2005, 467.

¹¹ Tib. *karma pakshi*.

¹² Tib. *rdo mkhyen brtse ye shes rdo rje*.

¹³ Tib. *'jam mgon mi pham rnam rgyal*.

¹⁴ SMITH 2001, 231.

¹⁵ KORNMAN–SANGYE–CHÖNAM 2013.

Dalha (tib. *dgra lha*)

A leggyakrabban ezzel az alakjával találkozhatunk. Ez érthető is, hisz az eposzon belül is hasonló funkciókat tölt be: védelmező hadúr. A *dgra lha*, *sgra bla* istenségek etimológiája a tudósok körében máig vitatott téma¹⁶, mindenesetre a funkciójukat tekintve megegyeznek: egyfajta személyes védőistenségek¹⁷, melyek alakja idővel a vallás védelmének szolgálatába áll. A *Dalha* isten-osztálynak több csoportja létezik (3-as, 5-ös, 7-es, 9-es, 13-as, 21-es), de leggyakrabban a kilences csoportjaikkal találkozhatunk a Geszár ábrázolásokon.¹⁸

Verma (tib. *wer ma*)

A *vermák* a *dalha* istenségek, szellemlények megvilágosult formái. Geszár ábrázolásain a 13 *vermát* állatalakban jelenítik meg kíséretként.

Nyen (tib. *gnyan*)

Geszárt a középső világ szellemének tekintik, aki lényében egyesíti az isteni származású apa, és az alsó világból származó anya kettősségét.

Jüllha (tib. *yul lha*)

Geszár az eposz történetei alapján Tibet hely-védőisteneként is szerepet kap. Bellezza¹⁹ ezt azzal támasztja alá – hivatkozva Stein írására²⁰ –, hogy Geszárt a következő nevekkel is illetik: A Föld szege (tib. *sa yi phur bu*), valamint az Ég pillére (tib. *gnam gyi ka ba*), mely metaforákkal más helyistenségeket is leírnak.

Kuan-ti²¹ egyik megnyilvánulási formája

A mandzsu uralom alatt került sor erre az azonosításra. A kínai hadúr-ból mandzsu védőistenné fejlődött *Kuan-ti* alakjának tisztelete összefonódott Geszár hasonló karakterű alakjával. Valószínűleg ennek politikai okai voltak. Gyakran *Kuan-ti* számára épített templomokat kezdtek el Geszár templomaként tisztelni. Azonban nem lehet kimutatni semmi azonosságot a két alak között.²²

¹⁶ GIBSON 1985.

¹⁷ Az öt *go ba'i lha* istencsoport egyike. Bővebben l. NEBESKY-WOJKOWITZ 1993, 327–328.

¹⁸ NEBESKY-WOJKOWITZ 1993, 229.

¹⁹ BELLEZZA 1997, 40.

²⁰ STEIN 1972, 203.

²¹ „A háború és gazdagság istene a kínai népi mitológiában és a késői hivatalos kultuszban. Kuan-ti alakjának előképe a valóságos Kuan Jü (160–219), aki rettenthetetlenségéről és urához, Liu Pejhez való hűségéről híres. ... Mikor a mandzsuk Mongóliát, Kelet-Turkesztánt és Tibetet elfoglalták, ott is megjelentek a Kuan-ti templomok. A lámák Kuan-tit Dzsamsrannal, a buddhizmus védelmezőjével azonosították, az egyszerű mongolok pedig Kuan-ti templombeli ábrázolásait az eposz hőisével Geszerrel.” MŰENC 1998, 415–416.

²² KARMAY 2005, 467, HEISSIG 1980, 44, 93–101, SAMUEL 1992, 718–719.

Dzsingisz kán

Ehhez hasonló módon azonosították Mongóliában Geszár alakját Dzsingisz kán isteni jellegével.²³

Jidam (tib. *yi dam*) – tantrikus istenség

Ahogy fentebb említettem, a 19–20. században vált teljes körű tantrikus istenséggé Geszár a *rime* (tib. *ris med*)²⁴ mozgalom alkotóinak²⁵ munkássága révén. Ebben az időben Geszár már több volt, mint egy hadisten, a Tan védelmezőjévé, dharmapálává vált. Vannak nézetek, melyek Padmaszambhava, és vannak, melyek a három bódhiszattva, Avalókitésvara, Mandzsusri és Vadzsrapáni megnyilvánulásának tekintik.²⁶

Geszár mint megváltó

Mind Tibetben, mind Mongóliában maig találkozhatunk olyan nézettel, hogy Geszár egy titkos helyen (földalatti királyságban, északi hegyekben, stb.) alszik, várakozva az alkalomra, hogy végleg megszabadíthassa a világot a démonok uralmától.²⁷

A mongol kultúrában Geszár Kán a harcosok védőistenségén túl a nomád nép védőistenevé vált: a vadászatban jó szerencsét hoz, a pásztorok életébe pedig bőséget.²⁸

Geszárhoz íródott szövegtípusok

Már a legkorábbi epizódokban találhatók jóslási folyamatokat, mágikus cselekedeteket leíró szövegrészletek. A kultusz kialakulásával párhuzamosan jöttek létre a Geszárhoz kapcsolódó szertartások, valamint az azt leíró rituális szövegek. A népszerűbb epizódjait Csham (tib. *'cham*) tánc formájában is megjelenítették. Forgues²⁹ diplomamunkáját a Geszárral kapcsolatos gyakorlatoknak szentelte. Jól kidolgozott tanulmányában számos rituális szöveget gyűjtött össze. Az alább felsorolt rituális szövegtípusok alapjául az ő tanulmánya szolgált:

gzhung – rituális szöveg; *man ngag* – vallási tanács, útmutatás; *mdos* – rituális szöveg, démoncsapda; *snying tig* – szív-esszencia gyakorlati szövege; *sgrub thabs* – megvalósítás

²³ KARMAY 2005, 467.

²⁴ „A *ris med* (páratlan) mozgalom maga egyfajta vallási toleranciával megpróbálta megalkotni a Tibetben valaha is létezett vallási-filozófiai irányzatok tanításainak szintézisét, föloldani a különféle iskolák közötti ellentéteket.” VILEX 1994, 489.

²⁵ Dzsamjang Khjence Vangpo (1820–1892) és Dzsamgön Kongtül (1813–1899) hozta létre ezt a nem szektás, minden tibeti rendet elfogadó, tanításait egységesítő irányzatot.

²⁶ KORNMAN – SANGYE – CHÖNAM 2013.

²⁷ LEVITON 2005.

²⁸ HEISSIG 1980, 93.

²⁹ FORGEUS 2011.

rituáléja; *gtor ma* – felajánlás, áldozat, *gser skyems* – aranyital felajánlás a védelmezőknek, áldozat; *gsur* – füstölő égő áldozat; *bsangs mchod* – füstáldozat; *rlung rta bskyed pa'i cho ga / rlung rta gsol* – az imázszló elkészítése; *nor sgrub* – vagyon, jólét növelése; *phrin las / phrin bcol* – invokáció; *gtor bzlog* – démonűző rituálé; *dgra 'dul* – ellenség leigázása; *dbang sdud* – hatalom/erő alá kerülés; *yo bcos* – a harmónia helyreállítása; *srog gtad* – az életerő átadása; *chog bsrigs* – szertartási előkészületek; *gsol mchod / gsol 'debs* – ima és felajánlás; *bstod bskul / bstod pa* – dicsőítés; *smon lam* – ima; *bskang gsol* – beteljesülés kérése; *phywa g.yang 'gugs pa / g.yang 'bod* – szertartás a siker, a szerencse előidézésére.

Geszár ikonográfiai leírása³⁰

Annak ellenére, hogy milyen nagy népszerűségnek örvend maga az eposz, a Geszár ábrázolások nem túl gyakoriak, és többségük viszonylag új keletű, a 19–20. századra datálható. Számos szerző alkotott Geszár alakjához kapcsolódó rituális szöveget, mégis a legtöbb ábrázolás Do Khjence vagy Mipham írásai alapján készülhetett. A 19. század során leggyakrabban *thangká*kon tűnik fel az alakja, de találkozhatunk vele fametszeteken, és legalább két szobrot is számon tartanak.³¹ Később egyre több modern alkotáson jelenik meg alakja, mind a festészet, mind a szobrászat terén. Az ábrázolások egyik formája az eposz alapján készült élettörténeteket mutat be, valamint Geszár király kísérétét. Az életművéről készült alkotások közül kiemelkedik egy 11 festményből álló sorozat, melynek központi alakja Geszár mint hadisten. A sorozat többi részén a történethez kapcsolódó helyi istenségek találhatók. Ide tartozik még a Geszár harminc tábornokát bemutató sorozat, mely között megtalálható nagybátyja, Akhu Thothung (tib. *a khu khro thung*). Geszár leggyakoribb ábrázolása Nebesky-Wojtkowitz leírása alapján: „Fehér alak, páncélt, drágakő sisakot, valamint fehér köpenyt visel. Lábát magas bőrcsizma fedi, íjtartó tegez és kard függ az övén. Egyik keze egy botot tart, másik fehér medálos harci lándzsát”.³² Azonban nem ilyen egyszerű a kép. Ahogy a legtöbb istenségnek számító alaknak, Geszár királynak van békés és félelmet keltő harcos, haragvó alakja is.

Az eposzi történetekhez közelebb álló ábrázolási formájában Geszár hadistenként jelenik meg. Ezt az alakját Geszár Norbu Dadülnek (tib. *Ge sar Nor bu Dgra 'dul*) nevezik. Ennek az ábrázolási formájának számos változata létezik, attól függően, hogy milyen kísérettel rendelkezik az adott műalkotáson. Létezik magányos ábrázolás, van, hogy nyolc lovas *dgra lha* veszi körül, esetleg 30 tábornoka. Előfordul, hogy tizenhárom állat alakú *verma* a kísérte.³³ Ezekre az ábrázolásokra jellemző a Nebesky-Wojtkowitz-féle leírás: fehér testű alak, lova hátán lovagol, testét kristály- vagy vasláncpáncél fedi, csizmát visel. Kezében íjat, nyilat, lándzsát, zászlót, ostort vagy lovaglópálcát tart. A leginkább megkülönböztető jegye

³⁰ A leírás az alábbi művek összefoglalása: ERACLE – DUCOR 1991, NEBESKY-WOJKOWITZ 1993, OLSCHAK – WANGYAL 1972.

³¹ <http://www.himalayanart.org>.(2017. 10. 10.).

³² NEBESKY-WOJKOWITZ 1993, 462.

³³ <http://www.himalayanart.org/items/79418/images/79418A>.(2017. 04. 10.). A *vermák* a bön istenségek egy jelentős csoportja. Íjat és nyilatkat viselő vad ábrázattal ábrázolják őket. NEBESKY-WOJKOWITZ 1993, 334

a sisakja. Harci sisakja három részből áll: egy kerek, fejre illeszkedő rész, mely oldalt és hátul rányúl a nyakra; nem ríktó színű zászlók, legalább kettő, valamint a tetején egy győzelmi lobogó, mely a nyolc szerencsés jelet hivatott szimbolizálni. Gyakran tollak és színes szalagok is kiegészítik a sisakot, melyek samanisztikus jellegre utalnak. Háta az esetek többségében barna színű ló. A hátteret gomolygó felhők, hófödte hegyek díszítik, valamint az előtérben gyakori a víz ábrázolása.

A békés alakban ábrázolva a neve Geszár Dordzse Chegyel (tib. *ge sar rdo rje tshe rgyal*). Királyi ülő pózban ábrázolják, színes réteges ruházatot és fehér kalapot visel. Jobb kezében szív alakú kívánságteljesítő drágakövet (tib. *yiḍ bzhiṅ nor bu*), bal kezében pedig egy kifeszítetlen íjat és nyilat tart. Magas trónon ül, melyet három lenyűzött emberi bőr díszít. Vannak olyan ábrázolások, ahol magányos alakként látható, gyakran a történetbeli karakterek veszik körül.

Jellemző még a Geszár ábrázolásokra, hogy körülötte a következő négy állat alakjával találkozhatunk: feje felett jobbra egy sárkány, balra Garuda jelenik meg. Alatta egy tigris és egy *fo* roslán, illetve *fo* kutya.³⁴

A Nap és a Hold ábrázolása is jellemző az alkotásokra, van, hogy a homlokát, van, hogy a sisakját díszíti, de előfordul, hogy csak a háttérelemként jelenik meg.³⁵

A szöveg paraméterei, formátuma

A fordított szöveg a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum tulajdonában van. A könyvtári állomány 23.080 leltári számán található. A szöveg tibeti nyelven, fejes (tib. *dbu can*) írással írt kézirat. A teljes írás terjedelme 6 lap (ff. 5v–6r), oldalanként 7 sort tartalmaz. A lapok mérete 22x9 cm, míg a szöveg keretének mérete 16x7 cm. A dokumentumot sárgás orosz papírra írták fekete tintával. A kezdő dísz és a szövegkeret oldalait piros tintával készítették. A lapszámozást tibeti betűkkel kiírt számokkal jelölik. A kézirat vásárlás révén került a Múzeum tulajdonába 1993-ban.

Párhuzamos műként a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjteményébe tartozó 619.7 leltári számon található szöveget használtam.³⁶ Ennek a kéziratnak a terjedelme 4 lap (ff. 1v–4r), oldalanként 7 sorral. Mérete 14,5x6,5 cm, míg a szöveg kerete 10,5x4 cm. Orosz papírra, fekete tintával írt szöveg, a szövegkeret oldalai piros tintával készültek. A lapszámozást tibeti számokkal jelölik. A gyűjteménybe magángyűjtőtől való vásárlás során került.

Mindkét szöveg keltezése a 19. század végére és a 20. század elejére tehető. Egyikben sincs megemlítve sem a szerző neve, sem a nyomtatására vonatkozó adatok.

³⁴ „Bya rgyal khyung (garuda), Gangs seng dkar mo (white lion), rGya stag dmar po (red tiger), g.Yu 'brug (turquoise dragon).” FORGUES 2011, 346.

³⁵ HEISSIG 1980, 97.

³⁶ Ezúton szeretném megköszönni a Magyar Tudományos Akadémia, Keleti Gyűjtemény munkatársainak, hogy a rendelkezésemre bocsájtották a kézirat szövegét.

A rítus, illetve szövegtípus: szang (tib. bsang)³⁷

A szöveg, mely alapján próbáljuk megközelíteni Geszár alakját, egy füstáldozati rituálé szöveg, *szang*. A tisztító füstáldozat egy ősi, alapvetően népi rítus volt, melyet valószínűleg a buddhizmus megjelenése előtt is gyakoroltak Tibetben. Idővel beolvastották a buddhista vallás szertartásai közé. A rítus során az isteneket megidézték, s füsttel megtisztították az ember által okozott szennyeződésektől. A szertartás elsődleges rendeltetése a megtisztulás. A szó igei alakja a régi szövegekben „megtisztulni” (*bsang*) értelemben volt használatos, mely etimológiailag a „felébredni” (*sangs*) igéhez kötődik. A *bsang* ma is mindennapos rítus a tibeti otthonokban és kolostorokban. Egyedül vagy közösségekben, szerzetesek és világiak egyaránt végezhetik. A szertartást többnyire az istenségek „lakhelyeinek” tartott helyeken, vagy a házak tetején található, füstölésre szolgáló építményekben (tib. *bsang khang*) végzik. Bár a hegyistenség tiszteletére évente rendeznek füstáldozatot, de az embereknek magukon is végre kell hajtaniuk a tisztító rítust, valahányszor tisztátalannak minősülő tettet cselekednek, hogy testük misztikus csatornáit (tib. *rtsa*) és környezetét megtisztítsák. Előfordul azonban, hogy csak a jószerencse érdekében végzik el. A szertartás során különféle növényeket és fákat, főként borókát (tib. *shug pa*) égetnek az áldozati helyen, és a keletkező füstoszlop által kommunikálnak, azon keresztül idézik meg az istenségeket. Ennek a motívumnak mitológiai és népköltészeti alapjával is találkozhatunk. Tibet mitikus királyai egy úgynevezett *mu* (tib. *dmu*) kötélén keresztül szálltak alá a földre, hogy átvegyék uralkodói helyüket, majd haláluk után azon keresztül távoztak vissza az égbe. A tibeti népmesékben szintén találhatunk utalásokat a füstáldozat alkalmazására, valamint a füst általi kapcsolatra az égiekkel.³⁸

A füstáldozati szövegek igen gyakoriak, verses formában íródnak. A verses részek között található prózai rész a szertartás menetére vonatkozik, ezek általában kisebb betűvel is vannak jelölve. A szöveg legtöbbször invokációval kezdődik, majd az istenség ikonometriai jegyei, egyéb tulajdonsága és kíséretének bemutatása következik, dicsőítésként. Egy füstáldozati szöveg tartalmazhat a fent felsorolt rituális műfajtypusok közül könyörgést, ösztönzést, dicsőítést, imát, vezeklést, és természetesen szertartást a jölét, a szerencse előidézésére.

A *szang* rituálékát tekintik az első Geszár számára készült rituáléknak.

A szöveg fordítása

Bár az akadémiai szöveg két lappal rövidebb, ennek ellenére a két forrásul használt szöveg szinte teljesen azonos. Ez abból adódik, hogy hiányzik a címlap, illetve pár sor, valamint az ismétlődő részeket kihagyták és egy + jellel jelölték. Ezeket a részeket, illetve a máshogy betűzött szavakat a szöveg fordítása alatti lábjegyzetben jelöltem KGY (Keleti Gyűjtemény)

³⁷ A szövegtípus bemutatása az alábbi művek alapján készült KELÉNYI 2013, TAKÁCS 2010.

³⁸ WINDHOFER, disszertáció (megjelenés alatt). A *Malaja hegy* című mesében az elkeseredett ember füstáldozatban kéri a hely istenét, segítse meg. A *Nagyörömmű festő és a Nagyörömmű ács történetében* a festőt elveszejteni szándékozó ács máglyára vetteti ellenségét, hogy a füstoszlopon keresztül a füstparipát meglovagolva juthasson a mennybe.

jelöléssel. A szöveg hétszótagos sorokból áll. E forma igen gyakori a vallásos verseknél. A Geszár eposz is ebben a formátumban van megírva.³⁹ A szövegre jellemző még a hangutánzó szavak megkettőzése, valamint háromszótagú visszhang jellegű szavak jelenléte, melyet Forgues bön időkre vezet vissza.⁴⁰

A szöveg Mongóliából került a gyűjteménybe, erre utal a Geszár név használata, melyet *Ger*-ként írnak, valamint az *-e* és *-i* betűk felcserélése is. A két szöveg között számos betűeltérés található, valószínűleg mindkettő személyes használatra, emlékezetből íródott, ellenőrzés nélkül. A párhuzamos szöveg tibeti eredetű.

A szövegeket angolos Wylie átírással írtam át latin betűsre.

39 SAMUEL 1996, 362.

40 FORGUES 2011, 280.

(1r) A Geszár király füstölő áldozata c. szöveg így szól.

(1v) Óó

Ke-ke! Szo szo⁴¹ füstáldozat

[Geszár attribútumai (tib: *Yon tan*)]

Geszár, a hadakat lecsendesítő király,

Teste fehér fényben ragyog,

Fején drágaköves sisakot visel

Garuda a madarak királya, és sárkány van a feje körül,

Homlokán díszes Nap és Hold tündököl.

Testét ragyogó vaspáncél fedi,

Mely arannyal és drágakövekkel ékes.

Káprázatos selyemruháját

Drágakövekkel ékesített övvel fogja össze.

Jobb kezében zászlós lándzsát markol,

Középen felemelve, a helyisten seregét szólítja.

(2r) Bal kezében arany kantárt tart,
Megszabadító *cen*⁴² démonok seregét hívja.

Lába foltos ezüstkengyelt tapos,

Magas hangon *nyen*⁴³ seregét szólítja.

Paripája négy lába toporzékol,

A *lúk*⁴⁴ és *szinpók*⁴⁵ serege összegyűl.

Jobb [oldali] foltos tigrisbőr tegez[beli]

Nyilai mennydörgő jégesőt okoznak.

Bal [oldali] pöttyös leopárd tegezében,

A legkiválóbb fehér nyilak fénylenek.

Hátasát, Kangkongot (2v) üli meg,

Drágakő zablája csilingel,

A nyeregszíjai, a kötőféke lengedeznek,

(1r) *Ge ser rgyal po'i bsangs mchod zhes bya ba bzhugs so /*

(1v) *kyai*

ke ke gsol lo bso bso bsangs /

*ge ser*⁴⁶ *dmag zhi rgyal po de /*

sku mdog dkar la 'od zer 'phros /

dbu la rin chen rmog zhu^{47/48} *gyon*⁴⁹ /

*rgya*⁵⁰ *rgyal*⁵¹ *khyung gi steb*⁵² *'brug gdrug*⁵³ /

nyi zla thod brgyan lam se lam /

sku la lcags khrab 'od 'bar gsol /

*rin chen gser gyi gang ba btags*⁵⁴ /

*za 'og 'dzin pa'i cha*⁵⁵ *gi brgyan /*

rin chen brgyan gyi ske rag bcings /

*phyag g.yas mdung dar*⁵⁶ *dam po bsams /*

gung la 'phyar zhing lha dmag 'bod /

(2r) *phyag g.yon gser gyi srab skyogs 'dzin /*

sel sel byed pa'i btsan dmag 'bod /

*zhabs gnyis dngul yob khra mo mnan*⁵⁷ /

seng seng skad kyis gnyan dmag 'bod /

*rta mchog rkang bzhi 'brug pa*⁵⁸ *yi /*

*klu dang srin po'i dmag tshogs bsdu*⁵⁹ /

g.yas kyi stag ral^{60/61} *khra mo'i nang*⁶² /

*nag phran*⁶³ *thog gi ser ba 'phebs*⁶⁴ /

*g.yon gyis gzigs shub*⁶⁵ *thig le'i nang /*

gzhu mchog mchog dkar lam se lam /

'chib su rkang rkong (2v) yeng ba bcibs /

rin chen sna stag^{66/67} *wang se wang /*

gong rmed^{68/69} *srab mthur*⁷⁰ *khyug se khyug /*

41 Harci kiáltás.

42 *cen*: (tib. *btsan*) a hármastagoltságú világ köztes térségében lakozó isten-/démoncsoport.

43 *nyen*: (tib. *gnyan*) szellemdémonok.

44 *lu*: (tib. *klu*) kigyótestű mitológiai lények, az alsó világ lakói.

45 *szinpók*: (tib. *srin po*) emberevő démon, a tibeti mitológia és mesék szereplője.

46 KGY: *Dge sar*.

47 KGY: *rMog gzhu*.

48 *rMog zhu*: *sngar rgya lugs kyi zhwa mo srub zan gsum brtsegs* [korai stílusú hármastagoltságú, hasított fejű] TTK 1993, 215; katonai, fémből készült sisak Karma Dordzse szívélyes közlése alapján.

49 KGY: *Byon*.

50 Elírás, a helyes szóhasználat *bya* Karma Dorzse szívélyes közlése alapján.

51 KGY: *Bu rgyal*.

52 KGY: *sDeb*; a fordításban ez szerepel.

53 KGY: *gTsug*; a fordításban ezt a változatot használtam.

54 KGY: *brTag*.

55 KGY: *mDzes pa'i*, a fordításban ezt használtam.

56 *mDung dar*: *mdung rtser btags pa'i dar cha* [lándzsa hegyére selyemszalag van kötve] TTK 1993, 1378.

57 KGY: *g.Yob khram guan*.

58 KGY: *'Khrug pa*; fordításnál ezt a szót használtam.

59 KGY: *bsTud*.

60 KGY: *lNga ral*.

61 *lTag ral*: *mur gong gi skra gseb tu sbrul 'khyug pa dang 'dra ba'i rtsa 'phred nyal can te* [fején a szőre hullámos olyan mint-ha kigyók szaladgálnának benne, kigyózó] TTK 1993, 1086.

62 KGY: *Bra mo mnan*.

63 KGY: *Khra*.

64 KGY: *'Phrel*.

65 *gZig shubs*: *gzig lpags las bzos pa'i mda' shubs* [leopárd bőréből készült tegez] TTK 1993, 2495.

66 KGY: *bsTag*.

67 Elírás, a helyes szóhasználat: *sNa thag*; vezető köté (THL).

68 KGY: *Gon med*.

69 *Gong rmed*: a nyereg első és hátsó kötele (THL).

70 KGY: *Srab thur*.

[Kísérete (tib: 'Khor)]

Három sereg dübörög,
Ling seregei örvénylenek,
Félelmetes lovasokként ordítanak,
A zászló lándzsák lengedeznek.
Félelmetes csatazaj zúg,
Kellemes énekek hallatszanak.
Tigris és kutya előtte futkároznak,
Felhő és köd homályosít,
Haragos sárkányhang dübörög,
Körülötte villámfűzér cikázik,
(3r) Kagylófehér jégeső szakadatlan.

[Dicsőítése (tib: *bsTod pa*)]

Megjelenésed fel nem fogható,
Nagy könyörületesség megnyilvánul.
Ezer Buddha fia,
Egész Tibet és Kham királya vagy!
Támaszt kérők védelmezője,
Áldozók oltalmazója,
Alattvalók földbirtokosa.

[Felajánlás (tib: *gTor mchod*)]

Hódolattal áldozunk Neked!
Az áldozat tea és sör felajánlás,
Ha tehetős vagy, juhval és jakkkal tedd!
Három fehér (3v), három édes ételt, pompás ízeket,
Minden érzéknek tetszót áldozunk.
Fehér és vörös szantált, sáfrányt és
különféle fákat füstölünk.
Kemény, erős gyémántpáncélt,
Éles, mennykőből készült fegyverzetet,
Minden szemnek tetszetősét adunk.

*theb pa*⁷¹ *gsum pa*⁷² *bung se bung* /
*kling*⁷³ *dmag tshogs ni kyi li si* /
*'jigs pa*⁷⁴ *rta rgyug 'u ru ru* /
dar mdung tshogs ni lhab se lhab /
ging^{74/75} *dang bso sgra di ri ri* /
*snyan pa*⁷⁶ *'glu len lhang se lhang* /
*stag*⁷⁶ *khyi mdun*⁷⁷ *rgyug breng se breng* /
*sprin dang na bun*⁷⁸ *deb se deb* /
*drag po*⁷⁹ *'brug sgra chem se chem* /
glog gi 'phreng ba khyug se khyug /
(3r) *dung*⁷⁹ *gi ser ba sha ra ra* /

khyod kyi sprul pa bsam mi khyab /
*thugs rje chen po*⁸⁰ *'rnam 'phrul ste* /
*sangs rgyas stong gi sras po*⁸¹ *'yi* /
*bod kham s yongs gi rgyal po*⁸² *'yin* /
gang rten rnams kyi bsrung ma yin /
*gang mchod rnams kyi mgon*⁸³ *skyob yin* /
*yul mi yangs*⁸⁴ *gyi kham*⁸⁵ *'dzin yin* /

khyod la phyag 'tshal mchod pa 'bul /
*mchod ni*⁸⁶ *ja chang phud kyi mchod* /
*brtan na sna lug g.yag gis brtan*⁸⁷ /
*dkar gsum (3v) mngar gsum ro brgya*⁸⁸ *'i zas* /
'dod yon mchod pa sna tshogs 'bul /
dkar dmar tsan dan gur gum sogs /
*shing sna*⁸⁹ *'i tshogs kyi dung ba*^{86/87} *bsangs* /
sra btsan rdo rje go cha dang /
rno ngar thog gi mtshon cha rnams /
*mdzes pa*⁹⁰ *'i spyan gzigs rnams la 'bul* /

71 KGY: *Thibs pa*, fordításban ezt használtam.

72 *lha*⁷¹ *dmag thebs pa btsan gyi dmag thebs pa gnyan kyi dmag thebs pa* [az istenek serege, a *cen*-ek serege és a *nyen*-ek serege] Karma Dordzse szívélyes közlése alapján.

73 KGY: *Gling*.

74 KGY: *Gang*.

75 Mindkét változat elírás lehet.

76 KGY: *bTsag*, a fordításban *stag*.

77 KGY: *mDung*.

78 KGY: *sNa 'un*.

79 KGY: *bDung*.

80 A *yin* szótag használata lenne helyénvaló.

81 KGY: *mNgon skyob*.

82 KGY: *Yengs*.

83 KGY: *Khal*.

84 KGY: *Nyi*.

85 Ez a sor hiányzik az Akadémia szövegéből.

86 KGY: *bDung pa*.

87 Valószínűleg mindkét változat elírás, inkább *du ba* illik ide.

88 KGY: *rDzes pa*.

[Bajelhárítás rituáléja (tib: *bZlog pa*)]

A neked szánt áldozat miatt,

Az embereket fájdalommal ne sújtsd!

Az állatokat vésszel ne bánts!

A földet jégesővel ne verd!

Hirtelen veszélyt ne okozz!

Ellenséget ne küldj!

(4r) Rablót, tolvajt ne küldj!

Peres ügyeket ne engedj!

[Kérelem (tib: *gSol mchod*)]

Nekünk, mestereknek és tanítványoknak.

Ha háborúba megyünk, légy hadvezérünk!

Ha rabolni megyünk, légy rablóvezérünk!

Ha útra kelünk, légy útistenünk!

Ha földre vágyunk, légy földbirtokosunk!

Ó,

Korábban volt egy öreg, félelmetes démon,

Emberhúst evett és embervért ivott,

Te ezt a démont felfele áldozd!

Miután a démon fejét levágtuk, szívét kiteptük,

Most mi a kísérettel (4v) együtt

Az ártó szellemek és démonok

Fejét vágjuk le, szívét tépjük ki!

Korábban a mongol hadak vezetője

Tibetet legyőzte és elpusztította.

A Te mágikus seregéd,

Az ellenség fejét vágja le, erődjait rombolja le!

Tedd meg, tedd meg, most az ellenséggel tedd meg!

A rengeteg ellenséghez hasonlót pusztítsd el!

A sajátjaidhoz hasonlót védelmezd!

A barátok és szövetségeseik támasza légy!

[Áldás (tib: *Byin rlabs*)]

Kye szo! Dicsőség az isteneknek!

Szo Szo! Dicsőség (5r) az isteneknek!

khyed la mchod pa'i yon tan gyi /

mi la na tsha ma btang cig /

phyug la gong kha ma btang cig /

zhing la ser ba ma btang cig /

glo bur⁸⁹ ye 'brog⁹⁰ ma btang cig /

dgra sna sna la ma btang cig /

(4r) jag sna rkun⁹¹ sna ma btang cig /

kha mchu⁹² zhal lce ma btang cig /

bdag cag dpon slob 'khor bcas la /

dmag la 'gro na dmag dpon mdzod /

jag la 'gro na jag dpon mdzod /

byes su 'gro na lam lha mdzod /

gzhi la 'dod⁹³ na gzhi 'dzin mdzod /

kyee

sngon dus bdud rgan 'jig pa yin /

mi sha za zhing mi khrag 'thung /

khyod ni bdud po steng du mchod /

bdud mgo bcad na bdud snying phyung /

de ring bdag cag 'khor (4v) bcas la /

gnod pa'i bgegs dang bdud rnams kyi /

mgo bo chod⁹⁴ la snying phyung cig /

ston⁹⁵ dus hor dmag 'dzin pa yis /

bod khams 'jom zhing brlag ba'i tshe /

khyod kyi sprul pa dmag tshogs dngos⁹⁶ /

dgra mgo chod la dgra mkhar shog⁹⁷ /

chos chos de ring dgra la chos /

dgra po mi 'dra che la phog⁹⁸ /

rig⁹⁹ bu mi 'dra'i mgon skyabs kyi /

kha 'dzin rgyab rten dpung grogs mdzod /

kye bso che'o lha rgyal lo //

bso bso che'o (5r) lha rgyal lo /

89 KGY: *Blo gur*.

90 KGY: *Ye 'phrog*.

91 KGY: *rKun*.

92 KGY: *Kha mchug*.

93 KGY: *sDod*.

94 KGY: *mGon po mchod*.

95 KGY: *sNgon*, a fordításban ezt használtam.

96 LGY: *Drongs*.

97 KGY: *Shig*.

98 KGY: *Phob*.

99 KGY: *Rigs*.

Óh

Az istenek bőség áldása!

Most, jöjjön ide az áldása!

A lúk vagyon áldása!

Most, jöjjön ide az áldása!

India királyának Tan segítségére!

Most, jöjjön ide az áldása!

Geszár király seregének segítségére!

Most, jöjjön ide az áldása!

Kína királyának kincstári segítségére!

Most, jöjjön ide az áldása!

Perzsia királya csordáinak segítségére!

Most, jöjjön ide az áldása!

Mongol királyának lovas segítségére!

Most, jöjjön ide az áldása!

A segítség szüntelen áldása legyen!

A három drágaságnak áldása legyen!

A lámák, jidamok¹⁰⁰ áldása legyen!

Az istenek, védelmezők áldása legyen!

A dicső égben-járók¹⁰¹ áldása legyen!

A tanvédők, védelmezők áldása legyen!

A helyi istenek, helyi szellemek áldása legyen!

Geszár király áldása legyen!

A kívánság (6r) tárgyait [illetően] kivétel nélkül

Gyors megvalósulás áldása legyen!

A törekvés és adakozás nem szükséges,

++ a kívánság-megvalósulás áldása legyen!

Az erény növekedjen!

kyee

lha rnam s phun tshogs g.yang chags¹⁰² de /

de ring 'di ru g.yang la byon /

klu rnam s longs spyod g.yang chags de /

de ring 'di ru g.yang la byon /

rgya gar rgyal po'i chos spyangs de /

de ring 'di ru g.yang la byon /

ge ser¹⁰³ rgyal po'i dmas spyangs de /

de ring 'di ru g.yang la byon /

rgya nag rgyal po'i mdzod g.yang¹⁰⁴ de /

de ring 'di ru g.yang la byon /

stag¹⁰⁵ gzigs rgyal po'i (v5) phyugs g.yang de /

de ring 'di ru g.yang la byon /

hor gyi rgyal po'i rta g.yang¹⁰⁶ de /

de ring 'di ru g.yang la byon /

g.yang skyabs¹⁰⁷ mi 'gyur bkra shis shog /

dkon mchog gsum gyi bkra shis shog /

bla ma yi dam bkra shis shog /

lha dang bsrung ma'i bkra shis shog /

dpa' bo mkha' 'gro'i bkra shis shog /

chos skyong bsrungs ma'i bkra shis shog /¹⁰⁸

yul lha gzhi bdag bkra shis shog /

ge ser¹⁰⁹ rgyal po'i bkra shis shog /

bsam pa'i (6r) don rnam s ma lus pa /

myur du 'grub pa'i bkra shis shog /

'bad dang stsol ba mi dgos pa /¹¹⁰++ bsam pa 'grub pa'i bkra shis shog /¹¹¹dge legs 'phel ///¹¹²

100 jidam: személyes védőistenség.

101 Dicső égben-járók (tib. dpa' bo mkha' 'gro'i) az indiai mitológia tündérszerű lényeihez hasonlatos teremtmények.

102 KGY: Phywags.

103 KGY: dGe sar.

104 KGY: sPyangs.

105 KGY: bsTag.

106 KGY: sPyangs.

107 KGY: Chags.

108 Ez a sor hiányzik az Akadémia szövegéből.

109 KGY: dGe sar.

110 Ez a sor hiányzik az Akadémia szövegéből.

111 Ez a sor hiányzik az Akadémia szövegéből.

112 KGY: mangga lam.

Geszár ábrázolása a lefordított szöveg alapján

A rituális irodalomban Geszár ikonográfiája nem teljesen egyértelmű, előfordul, hogy a leírását ki is hagyják. A fordított szöveg alapján az alábbi tulajdonságjegyekkel írható le:

Teste: fehér fényben ragyog;

Feje: homlokán a Nap és Hold tündököl;

Jobb kéz attribútuma: vörös zászlós lándzsa (tib. *mdung dar dam po*);

Bal kéz attribútuma: aranykantár (tib. *gser gyi srab skyong*);

Ruházata: drágakő hasított kalap (tib. *rin chen rmog zhu*); mely teljesen feldíszített arany drágakövekkel; hosszú, selyemruha (tib. *za 'og*); drágakövekkel ékesített öv (tib. *ske rag*);

Fegyverzete: ragyogó vaspáncél (tib. *lcags khrab*); vékony, ezüstkengyel (tib. *ngul yob khra mo*); nyílak (tib. *nag phran*¹¹³); leopárdfoltos tegez (tib. *gzigs shub thig le*); legkíválóbb fehér íjak;

Hátasa: Kangkong (tib. *rkang rkong*) paripa;

Lószerszámok: kantár (tib. *srab skyogs*); kengyel (tib. *yob*); orrkötél (tib. *sna stag*); nyereg (tib. *gong rmed*); kötőfék (tib. *srab mthur*);

Kísérő állatok: Garuda, a madarak királya (tib. *bya rgyal khyung*), sárkány (tib. *'brug*), tigris, kutya.

A fentiekből kitűnik, hogy a fordított szöveg sem adja Geszár teljes ikonográfiai leírását. Egy hadisten, *dgra lha* megszokott kellékeit (tib. *sku chas*)¹¹⁴ láthatjuk, egyikét feltűnően hiányzó részlettől eltekintve: nem esik szó kardról, illetve csizmáról. A sisakja és hátasa (a lova tibeti neve: *rKyang rgod*)¹¹⁵ teszi egyértelművé, hogy Geszárhoz tartozik a szöveg. A szövegben megtalálható az előírt számú kísérőállat: Garuda, a sárkány, a tigris. Azonban a fő oroszlán (tib. *seng ge*) helyett egyszerűen csak kutya szerepel (tib. *khyi*) a szövegben. Geszár harci üvöltése a szövegben: *Ke-ke*, mely az *-e* és az *-i* betűk felcserélődésével szintén alátámasztja a szöveg mongol eredetét. A tibeti változatokban *Ki-ki* szerepel.

Mindezekből megállapíthatjuk, hogy a fordított szöveg Mongóliából származik, és valaki személyes használati tárgya volt.

¹¹³ THL.

¹¹⁴ FORGUES 2011: 259.

¹¹⁵ Geszár lovának több névváltozata is ismert.

Bibliográfia

- BELLEZZA 1997. Bellezza, John Vincent: *Divine Dyads – Ancient Civilizations in Tibet*, Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives.
- ERACLE–DUCOR 1991. Eracle, Jean – Ducor, Jérôme: *Thangka de l’Himalaya. Images de la sagesse*, Genève: Musée d’ethnographie, Ivrea: Primuli & Verluca.
- FORGUES 2011. Forgues, Gregory: *Materials for the Study of Gesar Practices*, Wien: Universität Wien.
- GELLE 2003. Gelle, Zsóka: A mani mantra mestere. In: Kelényi Béla (szerk.): *Démonok és megmentők. Népi vallásosság a tibeti és mongol buddhizmusban*. Budapest: Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészetek Múzeum, 111–119.
- GIBSON 1985. Gibson, Todd: dgra lha: a Re-examination. In: *Journal of the Tibet Society* 5, 67–72.
- HEISSIG 1980. Heissig Walter: *The Religions of Mongolia*. London and Henley: Routledge and Kegan Paul.
- IHARA – YAMAGUCHI 1992. Ihara, Shoren – Yamaguchi, Zuihó (eds.): *Tibetan Studies. Proceedings of the 5th Seminar of the International Association for Tibetan Studies*. Narita: Naritasan Shinshoji.
- KARMAY 2005 (1997). Karmay, Samten Gyaltsen: *The Arrow and the Spindle Studies in History, Myths, Rituals and Beliefs in Tibet*. Vol. I–II. Kathmandu: Mandala Book Point.
- KELÉNYI 2013. Kelényi Béla: A szélparipa emelkedjék! A tibeti buddhista imázszló kultusza. *Bibliotheca Hungarica Artis Asiaticae* 3. Budapest: Iparművészeti Múzeum.
- LEVITON 2005. Leviton, Richard: *Encyclopedia of Earth Myths. An Insider’s A-Z Guide to Mythic People, Places, Objects, and Events Central to the Earth’s Visionary Geography*. Newburyport: Hampton Roads Publishing.
- LŐRINCZ 1982. Lőrincz, L. László: *Geszér kán a tíz világtáj ura*. Budapest: Európa könyvkiadó.
- MARTIN 1997. Martin, Dan: *Tibetan Histories: A Bibliography of Tibetan-language Historical Works*. Chicago: Serindia Publication.
- MITENC 1998. Tokarev, Szergej Alekszandrovics (szerk.): *Mitológiai Enciklopédia II*. Budapest: Gondolat Kiadó, 511–512.
- NEBESKY-WOJKOWITZ 1993. Nebesky-Wojkowitz, René de: *Oracles and Demons of Tibet. The Cult and Iconography of Tibetan Protective Deities*. Kathmandu: Tiwari’s Pilgrims Book House.
- OLSCHAK–WANGYAL 1972. OLSCHAK, BLANCHE CHRISTINE – GESHE THUPTEN WANGYAL: *Mistik und Kunst Alttibets*. Bern: Hallwag Verlag.

- KORNMAN–SANGYE–CHÖNAM 2013. Kornman, Robin – Sangye Khandro – Lama Chönam: *The Epic Of Gesar Of Ling: Gesar's Magical Birth, Early Years And Coronation As King* Boston: Shambhala Publications.
- SAMUEL 1992. Samuel, Geoffrey: *Ge sar of gLing. The Origins and Meanings of the Tibetan epic*. In IHARA – YAMAGUCHI 1992, 711–721.
- SAMUEL 1994. Samuel, Geoffrey: *Ge sar of gLing. Shamanic Power and Popular Religion*. In: SAMUEL – GREGOR – STUTCHBURY 1994, 53–77.
- SAMUEL – GREGOR – STUTCHBURY 1994. Samuel, Geoffrey – Gregor, Hamish – Stutchbury, Elisabeth: *Tantra and Popular Religion in Tibet*. New Delhi: International Academy of Indian Culture and Aditya Prakashan.
- SAMUEL 1996. Samuel, Geoffrey: *The Gesar Epic of East Tibet*. In: Cabezón, José Ignacio – Jakson, Roger R. (szerk.) *Tibetan Literature Studies in Genre*. Ithaca: Snow Lion Publication, 385–367.
- SMITH 2001. SMITH, Ellis Gene: *Among Tibetan Texts. History and Literature of the Himalayan Plateau*. Boston: Wisdom Publications.
- STEIN 1972. Stein, Rolf Alfred: *Tibetan civilization*. Stanford, California: Stanford University Press.
- TAKÁCS 2010. Takács Réka: Fohász Amnyemachenhez. In: Birtalan Ágnes – Kelényi Béla – Szilágyi Zsolt (szerk.): *Védelmező istenségek és démonok Mongóliában és Tibetben*. [Őseink nyomán Belső-Ázsiában IV.]. Budapest: L'Harmattan, 83–98.
- URAY 2008. Uray-Kóhalmi Katalin: Mythologie und religiöse Einflüsse in den Mongolischen und Tibetischen Geser-Epos-Versionen. AO 61/4, 431–465
- ViLEX 1994. *Világirodalmi Lexikon*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- WINDHOFFER (megjelenés alatt). Windhoffer Tímea: *Csodálatos elemek tipologizálása a mongol, illetve tibeti mesékben*. Budapest: ELTE BTK, doktori disszertáció.

Tibeti nyelvű források

- Ge ser rgyal po'i bsangs mchod zhes bya ba bzhu gs so*, Hopp Ferenc Ázsia Művészeti Múzeum, Ltsz: 23.080.
- BEG.: *khyaih ke ke bso bso la bsangs/ dge sar dmags gzhi rgyal po de*, Magyar Tudományos Akadémia, Keleti Gyűjtemény, Ltsz: 619.7.
- Bod rgya tshig mdzod chen mo* [Tibeti-tibeti-kínai nagy értelmező szótár, (TTK)] (1993). Beijing: mi rigs dpe skrun khang.

Internetes oldalak

King Gesar Main Page. <http://www.himalayanart.org/search/set.cfm?setID=327> (2016. 08. 19.).

SAMUEL RW: Samuel, Geoffrey *Review of The Epic Of Gesar Of Ling: Gesar's Magical Birth, Early Years And Coronation As King*. www.lionsroar.com/from-folk-hero-to-deity (2017. 09. 19.).

THL *The Tibetan & Himalayan Library. Tibetan to English Translation Tool*. www.thlib.org/reference/dictionaries/tibetan-dictionary/translate.php (2017. 09. 19.).